

Föreningen Postmusei Vänner 90 år

av Gustaf Ankarcrona

I januari 2016 var det 90 år sedan Föreningen Postmusei Vänner bildades. Detta uppmärksammades vid årsmötet i mars och med utställningen ”Postmusei Vänner 90 år” innehållande filatelistiska och posthistoriska gåvor till Postmuseum. Dessa har visats i tre omgångar från februari månad med byte av objekt i maj och september. Den 19 november firade medlemmarna föreningens 90 år, med föredrag och jubileumsmiddag på Postmuseum. Utställningen avslutades i januari månad 2017.

Här följer en kort sammanfattning av föreningens verksamhet under de gångna 90 åren. Dessutom beskrivs ett antal objekt, som visades på jubileumsutställningen 2016.

Tillbakablickar har tidigare gjorts i årsboken *Postryttaren* av museichefen Paul Heurgren 1950, av museichefen Gunnar Stenerudh 1966 och av Postmusei Vänners sekreterare Sven-Rune Johansson 2001. Jan Billgren har dessutom i *Postryttaren* 2014 gjort en sammanställning av vänföreningens donationer till museet och redovisat de skrifter som föreningen utgivit under åren.

Föreningens bildande

Den äldsta stödföreningen till ett museum i Sverige är Nationalmusei vänner, som bildades 1911. Föreningen Postmusei Vänner bildades 15 år senare, 1926. Initiativet till den sammankomst vid vilken föreningen bildades togs av Postmuseums främste donator, svensk-amerikanen Hans Lagerlöf. Under ordförandeskap av museets föreståndare, förste intendenten vid generalpoststyrelsen

GUSTAF ANKARCRONA är född i Boden 1937. Han har varit överste och chef för Norrlands Artilleriregemente (A 4), överste av 1:a graden och chef för Nedre Norra Arméfördelningen samt Arméns tekniska centrum. Han har varit ordförande för Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation (SSPD) och Riksföreningen för hembygdsfilateli. Mellan 2011 och 2017 var han ordförande i Postmusei Vänner.

Hans Lagerlöf

Johannes Rudbeck och med filatelisten Nils Strandell som sekreterare, beslöt man den 25 januari 1926 att bilda vänföreningen. Postmuseum hade grundats 1906 och kunde sålunda fira sitt tjuugoårsjubileum senare samma år.

Redan den 17 februari hölls det första ordinarie sammanträdet. I den nya styrelsen blev Johannes Rudbeck ordförande, Astley Levin vice ordförande, Nils Strandell sekreterare och Harry Wennberg kassör. I styrelsen ingick därutöver tio ledamöter, bland andra Fredrik Benzinger, framstående filatelist, och Paul Heurgren, sedermera, från år 1935, föreståndare för Postmuseum efter Rudbeck.

Johannes Rudbeck i unga år.

Ordföranden i föreningen

Johannes Rudbeck, som var född 1867, anställdes vid postverket 1909 och blev chef för Postmuseum 1913 vid sidan av andra arbetsuppgifter. Han var ordförande för Postmusei Vänner mellan 1926 och 1934. Han avled följande år.

Byråchefen Ernst Högner, som var född 1873, övertog ansvaret för föreningen 1935 och var dess ordförande till 1938. Han var tillsammans med sina två efterträdare André och Antoni anställd vid postverket, tillhörande generaldirektörens stab i generalpoststyrelsen. De var mycket engagerade för Postmuseums verksamhet. Högner avled 1942.

Under den kommande tioårsperioden, 1939-1948, var byråchefen Josef André, född 1886, ordförande, vilket han var fram till sin bortgång 1948. Under hans tid utgav föreningen *Medlemsblad för Föreningen Postmusei vänner*.

Från 1949 var överintendenten Nils-Fride Antoni (1897-1979) föreningens ordförande fram till 1952. Under hans tid utkom föreningens första årsbok, *Postryttaren* 1950. Efter fem volymer av årsboken övertog Postmuseum uppdraget att publicera densamma. Postmusei Väners medlemmar erhöll även i fortsättningen *Postryttaren* som medlemsförmån. Postmuseum svarade för utgivningen av *Postryttaren* till och med årgången 2010. Därefter har Postmusei Vänner ånyo ansvarat för utgivningen. Redaktionskommittén för årsboken har dock i alla år utsetts av Postmusei Väners styrelse.

Envoyén Christian Günther (1886-1966) valdes till ordförande 1953. Günther var under andra världskriget Sveriges utrikesminister. Om hans samlarintressen är egentligen inget känt, men han var medlem i Sveriges Filatelist-Förening från 1952. Omdömet om Christian Günther framfördes vid årsmötet 1966 i samband med hans bortgång av dåvarande ordföranden Wilhelm Winther, som avlöstes Günther 1959: "Inom styrelsen minns man med aktning och tacksamhet Christian Günthers kloka, måttfulla och älskvärda personlighet."

Ambassadören Wilhelm Winther (1891-1983) var föreningens ordförande åren 1959-1967. Winther var en välkänd filatelist, medlem i Sveriges Filatelist-Förening sedan 1948. Under hans ledning avhölls föreningens 40-årsjubileum tillsammans med Postmuseums 60-årsjubileum den 16 december 1966. Bland deltagarna märktes hedersmedlemmen kung Gustaf VI Adolf. Vid årsmötet den 30 mars 1967 avtackades Winther av mötesordföranden Rolf-Bertil Eklund, även han känd filatelist, med orden: "Hans stora intresse för föreningen och dess ändamål, hans utomordentliga förmåga att uttrycka sig i ord och skrift har betytt mycket för föreningens utveckling".

Winthers efterträdare blev Erik Swartling (1900-1985), som var generaldirektör för postverket mellan 1947 och 1964. Han valdes till ordförande 1967, vilket han sedan var till 1980. Han efterträddes av Rolf-Bertil

Eklund (1919-2008), som var vänföreningens ordförande 1980-1992. Denne hade då varit medlem av styrelsen sedan 1960-talet. Eklund var under flera decennier legendarisk ordförande i Svenska Frimärksbytesföreningen (SFB).

Eklunds efterträdare blev Börje Wallberg (1923-2014), som var ordförande 1992-2000, styrelsemedlem sedan 1980-talet, framstående filatelist med länderna i Fjärran östern, Vietnam, Laos, Kambodja med flera som specialitet.

Under åren 2000-2011 var Jan Billgren (f. 1936) ordförande. Han har under årens lopp författat ett 25-tal artiklar för *Postryttaren*. Billgren var samtidigt redaktör för *Postryttaren* 2001-2011. Som framstående posthistoriker utgav Billgren tillsammans med Sören Andersson handboken *Svensk Posthistoria 1855-1925*. Billgren var tidigare, 1985-1996, ordförande i Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation (SSPD).

Till Billgrens efterträdare utsågs vid årsmötet 2011 Gustaf Ankarcrona (f. 1937). Han har varit ordförande för Riksföreningen Hembygdsfilatelisterna 1983-1984 och 2004-2010 samt för SSPD 1996-2004.

Donationer från enskilda

En stor del av de donationer som museet erhållit har kommit direkt från föreningens medlemmar. Den främste donatorn har varit Hans Lagerlöf, som överlämnade 23 donationer mellan åren 1922-1951. Där ingick bland annat de två Mauritius-frimärkena från 1847. Än idag hör de till museets främsta klenoder, som nu visas i en särskild säkerhetsmonter i dagens Skattkammare. År 1929 donerade Eric von Rosen sin samling intressanta, unika och dyrbara svenska frimärken med olika avarter som feltryck, felperföreningar och spegeltryck. Från Fredrik Benzinger mottog museet 1952 hans utomordentliga studiematerial över Oscars- och Gustafsemissionerna. På senare år har nyanspecialisten Olle Pettersson kompletterat den utställda huvudsamlingen Sverige med bland annat ringtyps- och tjänstefrimärken.

Gåvor under 1930-talet

Först under 1930-talet kunde föreningen börja överlämna gåvor till museet, inledningsvis främst modeller av olika kommunikationsmedel inom postverket, såsom postångfartyget *Constitutionen*, en modern järnvägspostvagn och posthuset i Grisslehamn.

Förtjänstmedalj

År 1950 instiftade föreningen en förtjänstmedalj. Den första medaljen i guld tilldelades Hans Lagerlöf i New York på hans 70-årsdag 1950. Postmuseums initiativtagare, Erik Gustaf Lannge (1878-1955) tilldelades 1953 medaljen i guld. Medaljen i silver har under årens lopp tilldelats 22 medlemmar. Den sista medaljen utdelades 2008.

Medlemsinformation och årsbok

År 1933 började föreningen utge *Nyheter från Postmuseum*. Publikationen skulle innehålla artiklar och kortare meddelanden om Postmuseum och dess samlingar. Den skulle utges med fyra nummer om året. Medlemmarna fick tidskriften gratis. Upplagan var 1.900

exemplar år 1935. Tryckningskostnaderna blev dock snart för höga, varför utgivningen upphörde 1937. Åren 1942-1949 återupptogs utgivningen, nu med titeln *Medlemsblad för Föreningen Postmusei Vänner*.

När medlemsbladet upphörde utgavs i början av 1951 i stället den första årsboken, *Postryttaren*, med undertiteln *Postmusei Väners årsbok*. Årsboken, som fick årgångsbeteckningen 1950, behandlade verksamheten under 1949 och 1950.

Från årgången 1955 var *Postryttaren*, Postmuseums årsbok till och med 2010. Därefter är, som tidigare nämnts, boken åter föreningens årsbok. *Postryttaren* innehöll fram till 2011 såväl Postmuseums som Postmusei Väners årsredogörelser, med förteckning över gåvor till museet. Årsboken har under årens lopp i allmänhet innehållit 5-10 artiklar i skilda ämnen. År 1997 fick årsboken ny typografisk utformning av formgivaren Roland Ingemarsson. Samtidigt blev årsboken trådhaftad och försedd med hårda pärmar. Mellan åren 2005 och 2010 översattes sammanfattningar av artiklar och bildtexter till engelska av Britt Davidson. Sedan produktionen av *Postryttaren* övertogs av Postmusei väner 2011 har dock layouten gjorts i egen regi av kostnadsskäl, med Anders Pleijel som ansvarig för formgivningen.

Senare gåvor och stöd

I takt med att föreningens ekonomi förbättrades beviljades större anslag för stöd till Postmuseum. Det har främst gällt inköp av posthistoriska föremål och filatelistiska objekt. Från 1970-talet utvecklades den filatelistiska auktionsverksamheten i Sverige. Detta möjliggjorde för föreningen att komplettera Postmuseums samlingar av intressanta filatelistiska eller posthistoriska objekt.

Inför återinvigningen av Postmuseum 1986 bekostade föreningen en grupp i den då nya permanenta basutställningen, en hästdragen kärra med kusk. Dessutom anslogs medel för inköp av utrustning till den så kallade *Skattkammaren* i frimärksavdelningen. På 1990-talet anslogs medel för renovering av

en postdiligens, troligen byggd på 1850-talet.

Anslag beviljades också till utgivning av böcker i serien *Meddelanden från Postmuseum* som startade 1919. Hit hörde ”Järnvägs-posten - en kamp mot tiden” och ”Paket i långa banor”. I samband med ombyggnaden av museet år 1999 bekostade Postmusei Väner för cirka 300.000 kr multimedia-programmet ”Den frågvisse postiljonen” för museets nya kunskapscentrum *Post F@ktum*. Samtidigt överlämnade föreningen som gåvor två modeller av *Centralposthuset* i Stockholm, såväl exteriört som interiört och en modell av *Posthuset på Yxlan* utanför Norrtälje.

Anslagen och gåvorna har under 1990-talet och fram till år 2009 årligen utgjort cirka 200.000 kr. Under 2000-talet koncentrerades gåvorna till att komplettera museets filatelistiska samlingar, främst med klassiska svenska försändelser. I och med att föreningen övertog hela ansvaret för utgivningen av *Postryttaren* 2011 har det årliga beloppet för gåvor till museet måst reduceras avsevärt.

Medlemsutvecklingen

Vid startåret 1926 hade föreningen 85 medlemmar. Fram till 1940 minskade antalet till endast 29. Därefter steg antalet kontinuerligt fram till 1982, då ökningen kulminerade med 7.001 medlemmar. Därefter minskade antalet utom 1989, då en ökning skedde tillfälligt med 150 medlemmar till 4.618. År 2000 var antalet 2.813. Jubileumsåret 2001 ökade antalet med 212 medlemmar till 3.025. Under det nya seklet har medlemsantalet fortsatt att minska på motsvarande sätt som i många andra ideella föreningar. År 2016 var antalet medlemmar 1.220.

Föreningens verksamhet

Årsredovisningarna och tillbakablickarna i *Postryttaren* ger en god bild av föreningens verksamhet under de gångna 90 åren. Till en

början redovisades främst vad som tilldrog sig vid årsmötena.

I dessa tidigare *Posttryttaren* redovisades också vilka medlemmar som under det gångna året lämnat gåvor till Postmuseum. Allra sist fanns det fram till år 1982 även en förteckning över samtliga medlemmars namn och hemvist.

Från och med årsmötet 1986 infördes seden att vid årsmötet även ha ett föredrag om olika postala verksamheter. Den första föredragshållaren var Elisabet Olofsson, dåvarande chef för Postmuseums föremålsavdelning. Hon informerade om det då pågående arbetet med att bygga upp nya basutställningar i museet.

En ny form av medlemsaktivitet presenterades i 1992 års redovisning av Postmusei Vänners verksamhet under hösten. Det rörde sig om dels en specialvisning av Postmuseums frimärksvåning, dels ett studiebesök på Posten Frimärken och dess frimärkstryckeri. Därmed inleddes en lång följd av årliga aktiviteter för medlemmarna. De kommande åren rörde det sig mest om specialvisningar av museets utställningar och studiebesök på olika arkiv, såsom Krigsarkivet, Riksarkivet och Stockholms stadsarkiv. Även Citymail, Telemuseum och olika postterminaler var föremål för studiebesök.

Med början år 2000 fick medlemmarna då och då lyssna på föredrag, bl.a. av sin nye ordförande, Jan Billgren, om ”Brev till och från berömda svenskar”. Året därpå kunde man lyssna på den tidigare ordföranden, Börje Wallberg, som redogjorde för vad som hade hänt under föreningens dittills gångna 75 år.

År 2002 startade ett projekt som innebar att medlemmarna fick resa med buss längs postvägen mellan Stockholm och Grisslehamn. Under påföljande år följde man postvägen över Åland och år 2005 blev det aktuellt att även besöka Åbo och postorterna omkring staden. Även i fortsättningen har medlemmarna företagit studieresor. År 2009 gick färden till Tallinn och Tartu i Estland och 2014 till Riga med omnejd. År 2011 gjor-

des en resa till dåvarande svenska Pommern med tyngdpunkt vid Stralsund och Rügen.

Sammanfattningsvis kan man dock konstatera att under 2000-talet har tyngdpunkten legat vid olika slags studiebesök i Stockholm med omnejd samt vid arrangemang på Postmuseum, bland annat i samband med utställningsvernissager och utgivning av nya frimärken.

Föreningens utställning jubileumsåret 2016

Vänföreningen kunde under 2016 genomföra en utställning av utvalda filatelistiska och posthistoriska gåvor som museet mottagit under årens lopp. Ett representativt urval av 54 gåvor fanns utställda under året. Utställningen kallades ”Postmusei Vänner 90 år”. Den delades upp i tre perioder:

”Rariteter” visades från den 10 februari till den 11 maj, ”Social filateli” var utställd från den 11 maj till den 14 september, och slutligen ”Destinationer och posthantering”, som visades mellan den 14 september 2016 och den 22 januari 2017.

Utställningsinvigningen ägde rum onsdagen den 10 februari kl 16 i Filmsalen. Först hälsade föreningens ordförande Gustaf Ankarcrona de 35 deltagarna välkomna. Därefter berättade hedersmedlemmen Karin Svahn, museets chef 1982-1994, om föreningen och dess historia. Vivi Nybom, Postmuseum, berättade om arbetet med utställningen, varefter Peter Lorentzon och Gustaf Ankarcrona presenterade innehållet i utställningens första del, ”Rariteter”, med bildvisning. Utställningen invigdes sedan av Karin Svahn.

Därefter gick de närvarande upp till utställningen, som var placerad vid entrén till biblioteket. Där visades filatelistiska objekt i en säkerhetsmonter och posthistoriska föremål i trekantsmontern.

På motsvarande sätt presenterades senare utställningarna ”Social filateli” och ”Destinationer och posthantering”. Arbetet med dessa utställningar utfördes huvudsakligen av Vivi

Nybom och Peter Lorentzon, med stöd av Gustaf Ankarcrona, Arne Forssén och Lenhart Lundh från styrelsen i Postmusei Vänner.

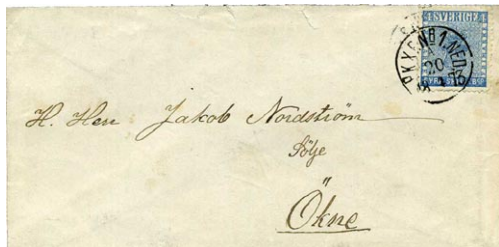
Den 19 november firade föreningen 90 år med föredrag och jubileumsmiddag. Till deltagarna överlämnades en folder som visade ett urval av de gåvor till museet som visats under jubileumsutställningen.

Utställda objekt

Alla utställda objekt anges i nedanstående förteckning. Donationsåret anges inom parentes.

Rariteter

1. Världens första frimärke, England, 1 penny black, stämplat utgivningsdagen 6 maj 1840 (1963).

2. Brev med 4 skilling banco, stämplat PKXP No 1 NED 1873. Sen användning av ett skillingfrimärke (1969).

3. En helkarta av tjänstefrimärke 24 öre tandning 13, som övertryckts med 10 öre år 1889 och stämplat i Uppsala 1890 (1975).

4. En otandad förfalskning av 17 öre grå lejontyp, utförd av mästereförfalskaren Jean de Sperati (1975).

5. Ett 4 skilling banco som klippts ur en karta, istället för att ha särats i perforeringen (1977).

6. Internationell postanvisning till Köln 1882 med sällsynt kombination av frimärken i portot (1982).

7. Utrikes brev i 1:a viktklassen frankerat med den sällsynta citrongula nyansen av ringtyp 24 öre tandning 14 (1984).

8. Brev daterat Stockholm den 28 december 1590 och sänt till London, med ankomstnotering den 20 mars 1591 (1986).

9. Postanvisning med 55 öre Gustaf V medaljong, stämplat i Värnamo (1988).

10. Lösenbrev sänt ofrankerat från Kristianstad 1872. Utlöst i Malmö för porto 42 öre (1994).

11. Ett brev med trefärgsfrankering från Råda i Värmland till Elverum i Norge, stämplat den 24 oktober 1865. Portot till Norge sänktes från 24 öre till 20 öre den 1 oktober 1865 (1995).

12. Brev med två 9 öre och tre 30 öre vapentyp, sänt från Skene till England den 18 juni 1862 (1998).

13. Frimärket 5 kronor Posthuset på klipp, minnespoststämplat första dagen den 27 oktober 1903 (2003).

14. Vapenfrimärke 12 öre stämplat utgivningsdagen den 1 juli 1858 (2005).

15. Brev med 10 öre Oscar II stämplat utgivningsdagen den 1 januari 1885, då brevportot sänktes från 12 öre (2008).

16. Ringtypsfrimärke 6 öre tandning 14, stämplat utgivningsdagen den 1 juli 1872 (2009).

17. Ett 3 skilling banco c-nyans i blågrön färg, stämplat Carlshamn den 15 juni 1858 (2013).

18. Ett brev med två par av 9 öre vapentyp med fyra vackra rättvända stämplat Gagnef (okänt år).

Social filateli

19. Förfilatelibrev med Öregrunds första stämpel, den sällsynta rakstämpeln från 1819-1830 (1974).

20. Brev med tredjeståndsvikning av ett ark, sänt inom Stockholm 1886 med lokalporto 5 öre (1975).

21. Omslag till ett sorgebrev med svarta bårder, sänt från Haparanda den 1 juli 1892. Porto 4 öre på grund av tryckt text (1976).

22. Förfilatelibrev med blå fyrkantsstämpel Södertelje den 31 maj 1855, i bruk 1853-1855 (1978).

23. Kurirbrev 1639 (daterat i innehåll) till kammarrådet Johan Berndes i Stockholm (1979).

24. Brev sänt från Piteå den 25 mars 1885 till en svensk sjöman på ett sjukhus i Sydafrika. Porto 56 öre (1979).

25. Brev sänt från Stockholm den 18 november 1870 till det belägrade Paris, befordrat via Göteborg och England. Porto 50 öre (1983).

26. Brev med etikett "Tillhör den i Harrioja 1/3 1906 rånade posten" (1984).

27. Kuvert med reklamtryck med förfrankerat 10 öres frimärke som såldes för 8 öre (1984).

28. Brev sänt från Stockholm den 29 maj 1869 via Kiel till Livorno, Italien. Porto 41 öre (1984).

29. Ofrankerat brev stämplat Paris 22 maj 1855 och sänt till Ekesjö; svensk lösenstämpel 1 Rdr. 24 Sk. (1988).

30. Tidningskorsband, "The Veterinarian", sänt till Skara 1877 med den nya valören 4 öre ringtyp tandning 14 (1990).

31. Brev sänt från Stockholm till Dalarö den 4 juli 1862, med en mycket utförlig beskrivning av adressen (1991).

32. Ostämplat frimärke 6 skilling banco grå från 1855 (2004).

33. Ett ringtypsbrev i näst intill frimärksstorlek, skickat den 21 september 1880 från Surahammar till Stockholm. Brevets mått är 24 × 35 mm. (2006).

34. Assurerat tjänstebrev från 1901 med posttjänsten uppräknig. Porto 124 öre (2009).

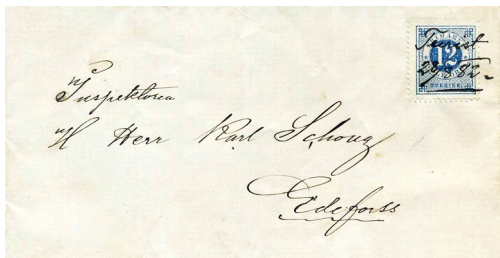
35. Kungörelse från 1831 angående åtgärder mot kolera. Brevomslaget hålslaget och desinficerat (2010).

36. Brev sänt från den franska legationen i Stockholm den 16 juli 1942 till Raoul Wallenberg, Strandvägen 7A, Stockholm (2012).

Destinationer och posthantering

37. Brev med Eslöfs TÅG-stämpel, med utbytbara siffror 1-4, som användes från 1866 till 1878 (1974).

38. Brev sänt från Fogelfors till Uppsala den 4 februari 1874 och bläckmakulerat med ort och datum (1975).

39. Brev med 12 öre ringtyp tandning 13 med bläckmakulering gjord ombord på ångfartyget "Turist 28/8 1882", som trafikerade Hednoret – Edefors på Luleälven (1975).

40. Skeppsbrev sänt från Stockholm den 21 september 1861 via Lübeck och Hamburg till La Haye (Haag), i Holland (1976).

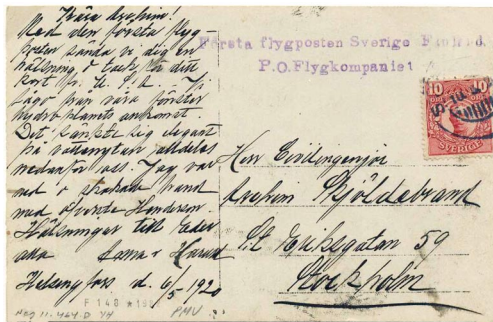

41. Brev stämplat med den första järnvägsstämpeln, WEST-ST-BANAN, den 15 juni 1862 (1977).

42. Brev med anteckningen ”betalt 24 Sk. Bco.”, sänt från Skövde den 23 oktober 1856 via Stralsund till Dresden i Tyskland (1979).

43. Brev sänt från Stockholm den 8 maj 1876 till Kanada, frankerat med 5+6+20=31 öre ringtyp tandning 14 (1980).

44. Inrikes brev med stämpeln ”REGISTRERAS”, använd i Göteborg (1982).

45. Vykort sänt med den första flygposten Sverige – Finland, stämplat P.O. Flygkompaniet den 10 maj 1920 när det ankom till Stockholm (1982).

46. Tillägsfrankerat frankoküvert sänt från Borgholm 1874 och använt som adressbrev/följebrev till paket (1982).

47. Adressbrev för ett paket böcker, skickat obetalt från Falun 1875. Lösenmärken för 168 öre (1984).

48. Den första blanketten för inrikes postanvisning sänd med 2 riksdaler från Uppsala till Stockholm den 15 maj 1870 (1986).

49. Sveriges första lokalpostmärke, från Jemtlands Kommunikations Bolag (J.K.B.). Brevet daterat 1866 (1994).

50. Brev i andra viktclass 1869. Portot skulle vara 24 öre, men det var endast frankerat med 12 öre. Mottagaren fick betala felande 12 öre (1994).

51. Obetalt brev med lösenstämpel ”Med ångbåt. Uddevalla Lösen 4 Sk:bco”. Ankom den 29 juni 1852 (1998).

52. Inrikes rekommenderat brev stämplat den 30 augusti 1866. Porto 12 öre och avgift för rekommendation 35 öre, frankerat med 24 öre vapentyp och 3+20 öre lejontyp (1998).

53. Underkänt fribrev sänt till Stockholm, stämplat i Sala den 23 juli 1839. Mottagaren har fått betala 10 skilling (2010).

54. Diligensbiljett för två personer HJOSKÖFDE DILIGENS på sträckan från Skövde till Vårsås den 16 januari 1863 (2014).

Samtliga dessa objekt återfinns på internet: <http://netex.se/postmuseum/> under rubriken ”Ett pärlband av gåvor – Postmusei Vänner 90 år”.